

1907.

3. Jelentés az Állattárról.

Immár elkészült az új állattani intézet épülete, mely majd az Erdélyi Nemzeti Múzeum állattárát is magába fogadja és lehetővé teendi, hogy ott, bár kis méretekben, de mintaszerű múzeumot és múzeumcsináló műhelyeket rendezzünk be. Az épület elkészült; de üresen áll, mert a kolozsvári asztalosmunkások elhagyták a gyalupadot és; a munka nagyobb dicsőségére, a strike-tanyán lopják a napot. A költözködés megkezdését a múlt ősze terveztem; de hát Kolozsvárt nem volt más építkezés, és így az állattani intézet építését bele kellett húzni a télbe, a midőn most már fűtött szobákban lehet az épületen tovább pepecselni. Az asztalosok december óta nem dolgoznak, és mi türelmesen várjuk a raktárrá zsúfolt régi épületben azt a hatalmat, mely le fogja oldani a dolgozni vágyó nagy többség kezéről a gúzst, a mit arra néhány erőszakos munkakerülőnek fenyegetődzései kötöttek.

Így az elmúlt évről nem sok olyat mondhatok, a mi ne volna folytatása a már múlt évi jelentésemben ismertetett múzeumi munkásságnak. MÁTYÁS JENŐ, BOGA LAJOS és ÉBNER SÁNDOR végzett tanárjelöltek és DR. GELEI JÓZSEF segítségével befejeztük az állattárban meglévő állatfajok czédula-katalogusát. Befejeztük a különféle ideiglenes tartókban elhelyezett bogár-anyagnak Deyrolle-féle szekrényekbe átrakását. Közben gyűjtöttünk, Erdély különböző részeiben, a gyűjtemény számára, a majdani oikologiai csoportozatokhoz tartalékot.

Mind e munkának számszerű adataival nem akarom terhelni jelentésemet; hanem ezúttal inkább egy pillantást vetek előre a közeli jövőndőbe és bemutatom az állattárnak és járulékainak elhelyezkedését az új épületben.

Annak tervezésében bőségesen gondoskodtam olyan kiállítási helyiségekről, melyekben állattárunknak a nagy közönség előtt bemutatandó anyaga még nagyon hosszú ideig, legalább is mindaddig kényelmesen el fog férni, a míg múzeumunk megőrzi azt a jellemét, hogy, a nagyközönség oktatását és művelését is szolgálva bár, ne egész Magyarországnak, hanem csak egy országrésznek múzeuma legyen. De talán még inkább törekedtem olyan helyiségekre, a melyek lehetővé teyék, hogy a tudományt az állattárral kapcsolatban ne országrészre, hanem, ha erőnk és tehetségünk engedni fogja, az egész világra szólóan művelhessük.

Ma már nem létezhetik korszerű állattani múzeum a legkülönfélébb állatok tenyésztésére és elevenen tartására szolgáló berendezések nélkül; de nem létezhetik az állatok kikészítésére és minden irányú tanulmányozására, meghatározására és a múzeumi anyagnak tudományos földolgozására alkalmas műhelyek nélkül sem. Hovatovább nem lesz múzeum hozzátartozó — legalább kisebbszerű — állatkert nélkül; de viszont állatkert sem lesz hozzátartozó — legalább kisebbszerű — múzeum nélkül. A múzeumban a kikészítve, nem élően, az állatkertben az elevenen tartott állatok kiállítása a fő; de sem múzeum, sem állatkert nem szorítkozik kizárólag egyikre a kettő közül. És mindeniknek egyaránt fontos kiegészítője a laboratórium és a könyvtár. Anyagának egy nagy részét az állatkert is, a korszerű múzeum is, maga tenyésztí magának. Mindkettőben egyrészt a tenyésztés közben végezhető megfigyelések és kísérletek, másrészt a kifogástalan, a szabad természetben gyűjthetőknél szebb példák nyerése teszik ezt szükségessé. Afrikából nem lehet elevenen oly szép oroszlánokat hozni, mint a minők a mai állatkertekben születnek és szakszerű gondozás mellett nevelődnek. A szabadban igen ritkán lehet bizonyos pillangókat, nevezetesen sok éji lepkét olyan ép állapotban fogni, mint a minő ép példákat kaphatunk belőlük, ha őket fogságban hozzáértően tenyésztjük.

Múzeumban a közönség elé mai napság minél több állatnak egymáshoz és a környezethez való viszonyát, a természet háztartásában játszott szerepét kell tárnunk. Katonákként egyforma állásban sorakozó, kitömött madarakkal, melyeknek finomabb rendszertani különbségeit a nem szakértő észre sem veszi, minél kevesebb helyet foglalunk el. Tudományos vizsgálati anyagul elég, ha a kikészített bőröket tesszük el, a melyek sokkal kevesebb helyet foglalnak el.

De annál többet kell megmutatnunk az állatok belső alkotásából kiállított anatómiai készítményekben vagy hú mintákban. Sőt, alkalmas módokon, az állatok microscopiumi alkotását és microscopiumi állatokat is szemléltetővé kell tennünk nemcsak rajzokban és mintákban, hanem a nagyközönség számára a microscopiumokba beállított készítményeken is.

E futólagos vázlat is mutatja, mi minden föladata van mai napság egy állattani múzeumnak, a melyek elől nem zárkozhatik el. Ha elzárkózik, elmaradottá lesz. Már pedig egy múzeum belenyugodhatik abba, hogy kiállított anyagát szűk körre szorítsa; de abba nem nyughatik bele, hogy azt ne állítsa ki korszerűen és ne vigye általa előbbre a tudományt. Ez az új állattani intézetben a szükséges helyiségeken nem fog múlni. Késni talán fog az eszközök, a felszerelés és a kellő személyzet hiányában. De mindenestre meg lesznek a keretek, melyek a kívánatos tartalommal mindenkor betölthetők.

A múzeumot legközelebről érdeklő helyiségek az új épületben öt szintben vannak elosztva. A különböző szinteket belső

lépcsők is összekötik egymással. Az öt szint a következő: mély pincze, alagsor, földszint, félemelet, tetőtér. A könyvtár az első emeleten, az én külön műhelyem a másodikon van. Nem akarom azonban most az egész új intézetet leírni. Részletes leírását külön füzetbe szántam, melyet majd francia nyelven is közzé teszek, a többek között azért is, hogy a nyáron Budapesten összegyűlő nemzetközi orvosi congressus Kolozsvárra ránduló tagjainak átadhassam. A magyar leírást az Erdélyi Múzeum jubileumán résztvevőknek is rendelkezésére fogom bocsátani.

Ezért az épület általános tervéről ezúttal csak néhány szót szólok. L-alakú; az L-alaknak egyik szára északról délnek, a másik keletről nyugatnak irányul. A régi intézet a Mikó-lak mögött áll és azt két szára közé fogja. Két emeletes; de, mivel az alagsor csaknem földszintszámú megy, három emeletesnek látszik, sőt mindkét szár szabad végén négy emeletesnek, mert ott a földszinti helyiségek teljes magasságára nincs szükség és így abból félemeleti helyiségek is teltek ki. Az L-alak külső oldalán az alagsorban hosszú angol akna fut végig, kijárással az ottani helyiségek egy részéből; nyitott balkon van végig a két angol akna fölött a földszinten, és széles, nyitott erkély fut végig az első és a második emeleten; az utóbbin, mivel a helyiségek előfala két méterrel visszaugrik az első emeletieké mögé, az erkély három méter széles, nyáron a szabadban való dolgozásra használható. Általában arra törekedtem, hogy minden emeleten lehetőleg sok helyiségből egyenesen a szabadba lehessen menni. Az L-alak belső oldalán négy méter széles csukott folyosó fut végig, mely mindenütt dolgozóhelyeknek van fölhasználva. Az épületnek két külső lépcsője van: az egyik a főlépcső, mely a nagyközönségnek a múzeumba jutásra és a hallgatóságnak az emeleti dolgozókhöz szolgál, az L-alak egyik szárának északi végén, a másik a másik szárnak nyugati végén. Az utóbbi szolgál följárattal a második emeleten a kelet-nyugati szárny egy részét elfoglaló igazgatói lakáshoz is. A tető lapos. A tetősíkból három földönt helyiség emelkedik még ki: az egyik a főlépcső háza, mely a tetősíkra, a másik a melléklépcső háza, mely egy földönt loggiába nyílik; a harmadik az L-alak sarkán egy földönt loggia, a mely, valamint az egész tető, kedvező időben dolgozóhely. Az L-alak sarkán, az épület tengelyében van a tetőloggia alatt, a második emeleten az én dolgozószobám, az első emeleten a könyvtár, a földszinten a múzeum sarokterme, az alagsorban pedig az aquarium. A mélypinczében és az alagsorban vannak a kísérleti állatok helyiségei; az alagsor kikészítő műhelyeket, bonczolóhelyet és raktárakat is foglal magában. A földszint szolgál a nagyközönségnek, a menyinyiben ott vannak a múzeumi termek s a tanterem. Az első emelet észak-déli szárnya van a szövettani és fejlődéstani, a kelet-nyugati szárny az állattani gyakorlati oktatásnak szánva. A két szárnyat összekötő sarokban van a könyvtár. A második emeleten az észak-déli szárny északi végében van egy tanársegédi lakás; különben pedig ebben a szárnyban vannak az önálló búvároknak szánt külön dolgozó-

termek. A kelet-nyugati szárnyban van az igazgatói lakás. Összeköti a két szárnyat a sarkon az én dolgozószobám.

A múzeumot közelebbről érdeklő szinteket az 1., 2., 3. és 4. ábra alaprajzban tünteti föl.

Az 1. ábra a mélypincze alaprajza, melynek feneke a föld szintje alatt $5\frac{1}{2}$ méter mélyen van abból a célból, hogy télen nyáron csaknem egyforma hőmérséke legyen és így télen át alvó állatokat átteleltethessünk és barlangi vagy más rokonéletmódú állatokat is tarthassunk benne. A telelő állatok ugyanis fűtött helyiségben nem merülhetnek szokott téli álmukba és ott ezért, fűtetlen helyiségekben meg a hideg, és mindkét esetben a levegő szárazsága miatt is elpusztulnak. (I, I.a), (II, II.a) (III, III.a), (IV, IV.a): 4 elkülönített helyiség kísérleti állatok számára és átteleltetésre, illetőleg tenyésztési célokra. Mindeniknek van az alagsori angol aknába szolgáló szelelő ablaka, elektromos szellőztetővel ellátva. Az (I, I.a) helyiséget a (II, II.a) helyiségtől magas betonküszöb választja el, s az (I, I.a) helyiség alsó része portland-czementtel van kivakolva és kisimítva, hogy vízzel teleereszthető legyen. Kis barlangi tavat fogunk ez által nyerni, a melyben *Proteus*-okat és más barlangi vízi állatokat fogunk tenyészthetni. A (II, II.a) helyiségnek természetes földtalaja van. (III, III.a) és (IV, IV.a) padlózata simított beton. Persze mindenik helyiségben van elektromos világítás és vízvezeték. Gázvezeték, mely az állatokat megmérgezhethé, nincs. V-ben egy tengervíz-tartó- és egy esővíz-tartó-medence, melyekben az alagsori aquarium tartóiból összegyűl a víz s melyekből azt elektromos erő emeli ismét föl az alagsorba. V.a a lejárát az alagsorból a mélypinczébe.

A 2. ábra az alagsor alaprajza. VII: egy kis asztalos, XII.a lakatos, XIII.a: mechanicus műhely. VIII: a kísérleti macskák, IX: a kísérleti kutyák helyisége. Mindenikből kijárat az *a* angol aknába. X: helyiség különböző apróbb kísérleti állatoknak; XI: lejárát a mélypinczébe. XII: kísérletező-terem. XIII: múzeumi kikészítő-helyiség durvább munkák, pl. bőrök készítése, csontvázak stb. számára. Innét indul egy belső lépcső, mely, föl a tetőig, az összes emeletet összeköti egymással. XII és XIII között a falban két nagy kályha van, mely mindkét helyiség felé fűt és XIII-ba nyílik úgy, hogy a kísérleti állatokhoz nem juthat füst. VIII, IX, X és XII-be sincs bevezetve a gáz, csak elektromosság. XIV: előtér a külön bejárathoz az aquariumot látogató közönség számára. XV: az aquarium tengervízben, esővízben és vezetéki vízben tartandó állatok számára.

Az aquariumot is kívülről egy külön fülkén át kezelendő kályha fűti. XIII-ból vezet ki egy lépcső a *c* aknába, mely szén-sulfidázó helyül szolgál. XVI: a hallgatók bonczoló-helyisége. XVII: kísérleti nyulak, XVIII kísérleti szárnyasok helyisége, mindenikből kijárat a *b* angol aknába. XIX: kisebbik kísérletező-terem. XX.a, b, c és d: raktárhelyiségek. XXI: chemiai szerek raktára. XXII: előtér hallgatók lejáratahoz a bonczoló-helyiségbe.

A 3. ábra a földszint és a félemelet alaprajza. I: kis előtér a főlépcsőhöz. Ennek balsarkából kis lépcső vezet a kapus szobájához az alagsorban (2. ábra: III). II: a főlépcső alja, a közepén lévő lépcsőszedet két oldalán a múzeumot látogatók, vagy az emeletre, a dolgozótermekbe menő hallgatók ruhatára. III: a főlépcső földszinti pihenője. VI: a múzeumi őrségéd szobája, belső lépcsővel a félemeleten lévő rendszertani dolgozóterembe (V.a) és innét a rendszertani gyakorlatok vezetőjének szobájába (I.a). XII: előtér, a múzeumi szolga várakozóhelye és bejárat a múzeumi termekbe. VII: rendszertani terem (26 m hosszú, 9 m mély), két kijárással az $1\frac{1}{2}$ m széles *a* erkélyre. VIII: oikologiai és fejlődéstani terem. Itt megy tovább az alagsorból, az aquariumból jövő csigalépcső föl a tetőig, összekötve mindenik emeletet. IX: összehasonlító alkatani (anatomiai) terem (22 m hosszú, 9 m mély), kijárással a *b* erkélyre, melyről lépcső vezet le a kertbe. A ki a VIII terem közepén megáll, innét a VII és VIII, illetőleg a VIII és IX közötti nagy nyílásokon át, melyeket nem zár el ajtó, egyszerre áttekintheti mind a három múzeumi termet. A termek $5\frac{1}{2}$ m magasak. 3 m magasan a falon, áthidalva a termek közlekedő nyílásait is, galéria vonul körül mindhárom teremben és a rajta elhelyezendő szekrények által igen megnöveli a termek befogadó képességét. X: a múzeummal foglalkozó rendszertani tanárségéd dolgozóhelye. XI: a múzeumi conservator dolgozóhelye, mely a finomabb, illetőleg nem piszkoló múzeumi munka, czédulázás, meghatározás stb. számára való. 3 m magasan itt is galéria vonul, az ablakfülkékben dolgozó asztalokkal. A múzeumi termeket is a fal nyílásába állított kályhák fűtik a XI, X, illetőleg XIII helyiség felől. XIII: az előadásokra jövő hallgatók előtere és ruhatára. *e* lépcső a hallgatók bejáratához. XIII-ból belső csigalépcső vezet az első emeletre a nagy dolgozótermekbe és le az alagsorba. (VII fölött van, ugyanakkora alapterülettel a nagy szövetani dolgozó, VIII fölött a könyvtár, IX fölött a nagy állatani dolgozó.) XIV: szükséghelyek. XV: hallgatók átjárója a tanteremhez. XVI: előkészítő és kiállítóterem a hallgatóknak az előadásokon bemutatandó tárgyak számára. XVIII: tanterem, mely népszerű előadások alkalmával 250—260 hallgatónak adhat ülőhelyet. XVII: tanári váró- és fogadószoba. XVII és XIV fölött, a félemeleten, XVII.a rajzolószoba kiakasztó rajzok készítésére a múzeumba és az előadásokhoz.

A 4. ábra mutatja a tetőtér alaprajzát, mely a szabadban való dolgozást teszi lehetővé. I: főlépcső; IV: melléklépcső. II: nagyobbik, III: kisebbik tetőloggia. A *k* kéménypillérek között, csupán a megjelölt átjárókat hagyva szabadon, *d* betonlap vonul asztalmagasságban végig, a dolgozáshoz elektromos világítással, gázzal, vízvezetékekkel felszerelve. Rajta 6 drb földtartó betonkád. *a*, *b*, *c* esővízgyűjtők az aquarium számára. *A* aszfaltozott, *B* kavicsolt terület.

Itt a tetőn fogjuk termelni alkalmas edényekben a hernyók és egyéb kisebb állatok táplálására szükséges növényeket és mindjárt

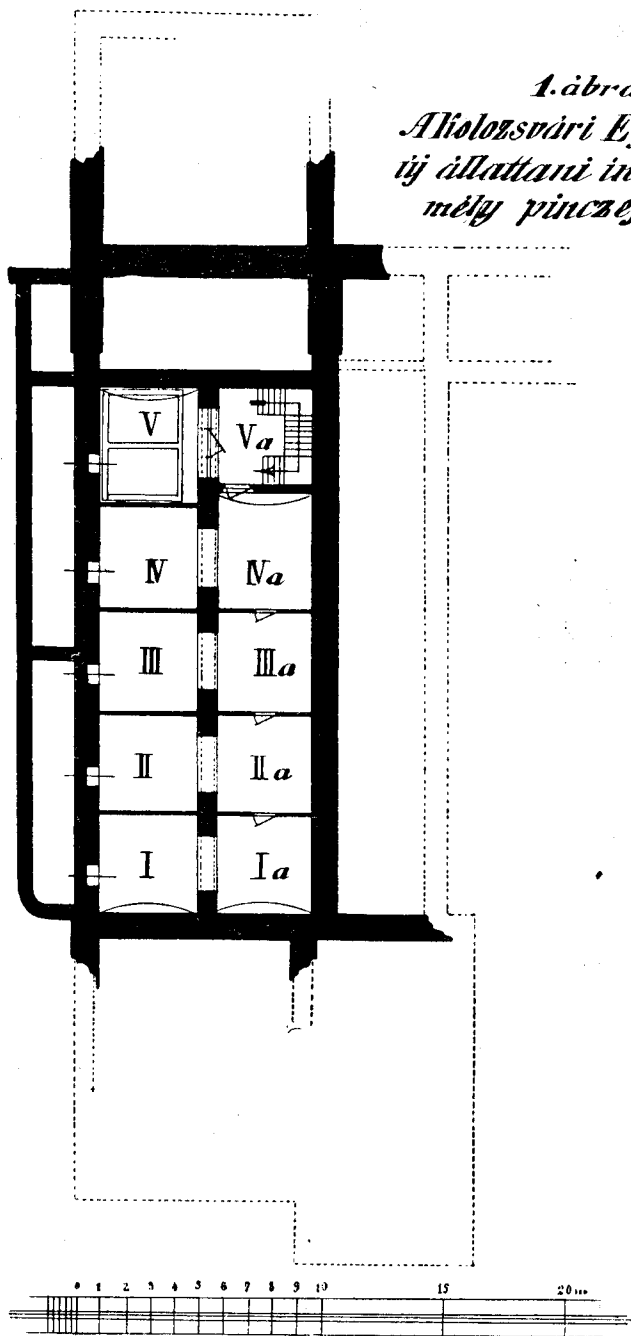
azokon tartjuk az illető állatokat. Különösen II teljesen fölszerelt nyári dolgozóhely lesz.

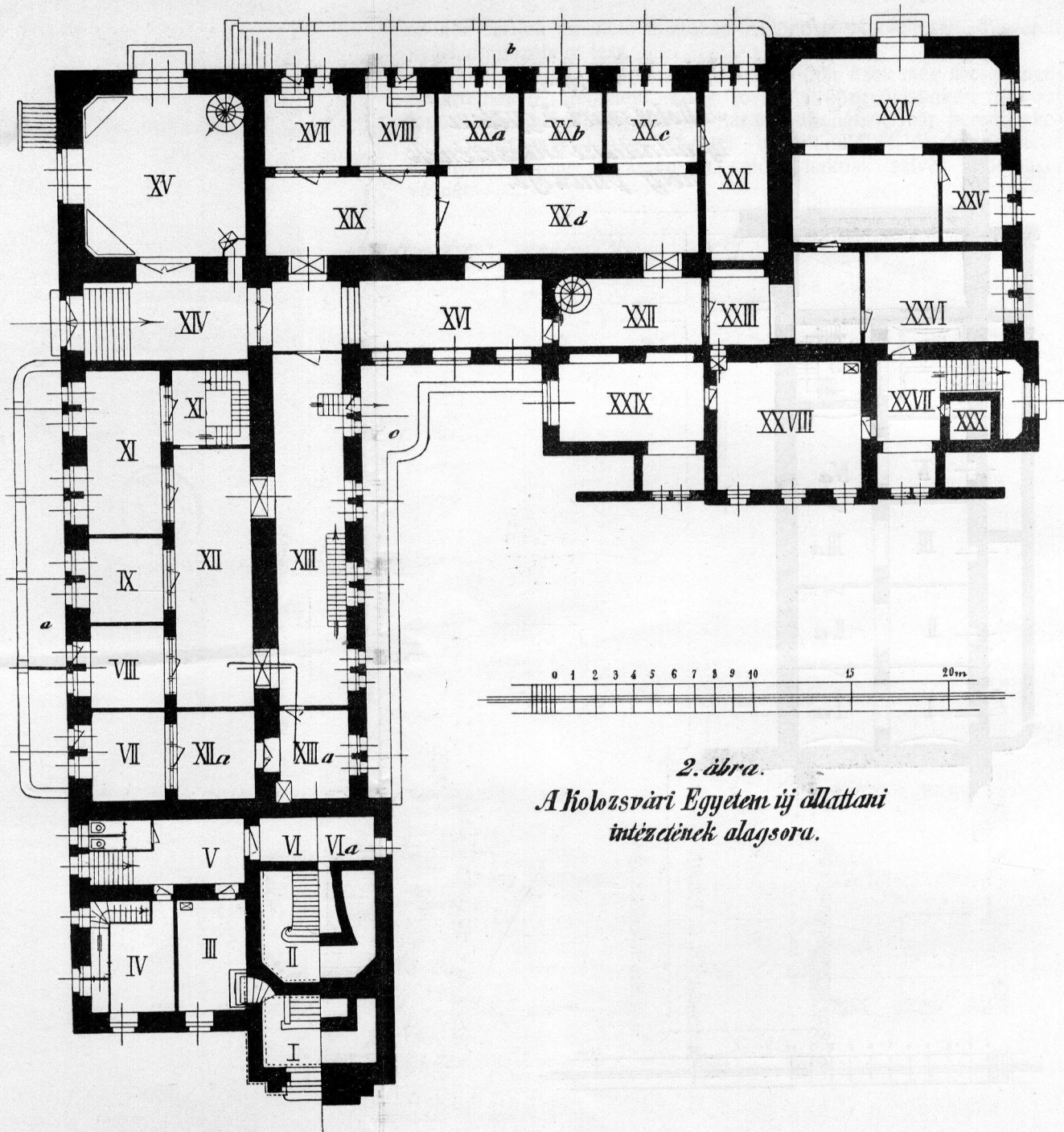
A helyiségek berendezését most, midőn azok még üresek, nem ismertethetem. Remélem, hogy jövő évi közgyűlésünkön már azt fogom jelenthetni, hogy az állattár új otthonában már berendezkedt, hogy már kibújt mostani bábállapotából és kiterjesztette szárnyait. Addig is kérem az előadottaknak szíves tudomásul vételét.

DR. APÁTHY ISTVÁN

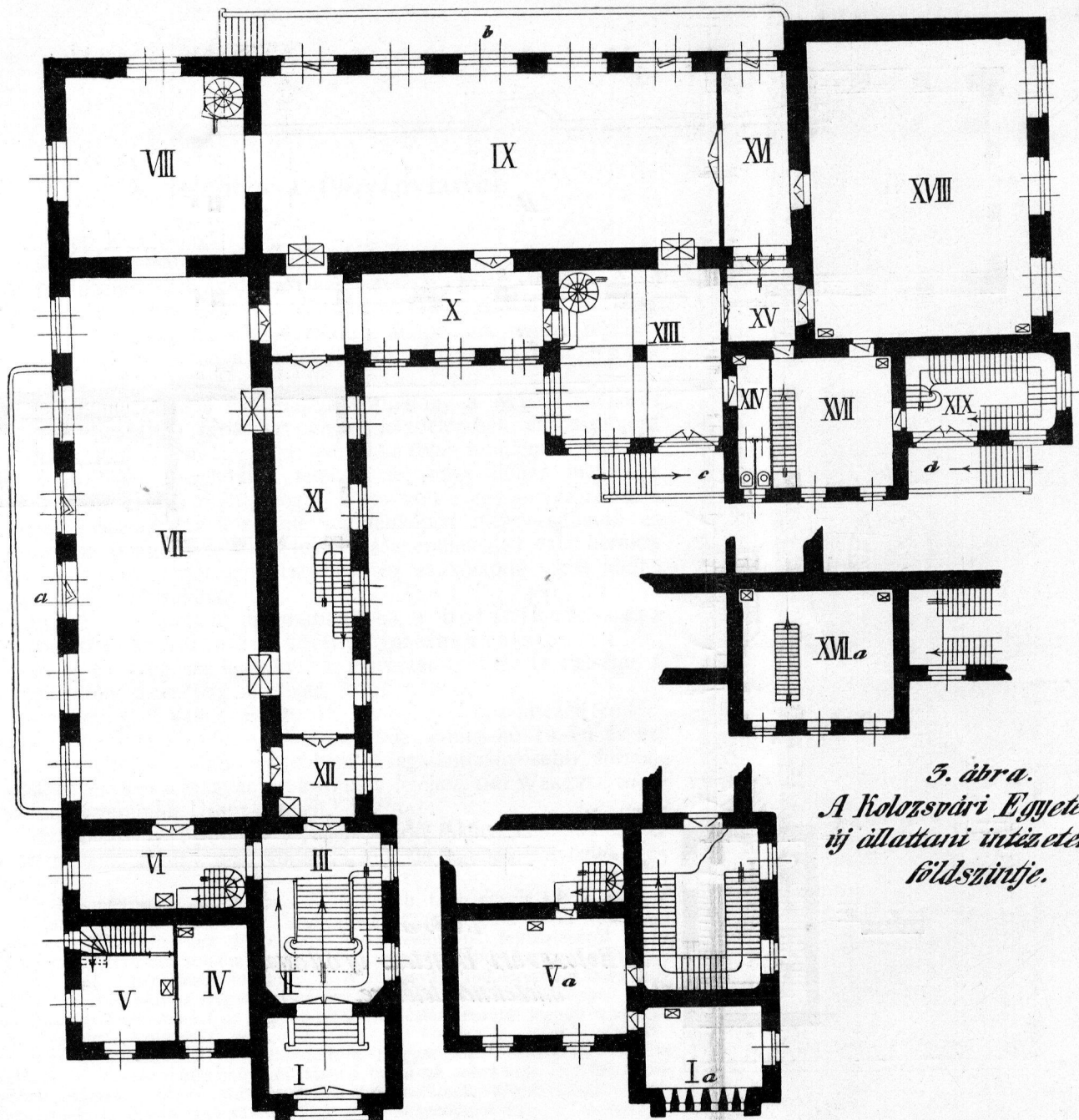
igazgató.

*1. ábra.
Alföldszári Egyetem
új állattani intézetének
mély pinczéje.*

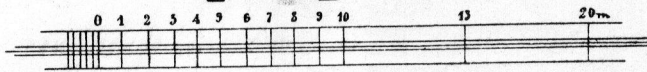

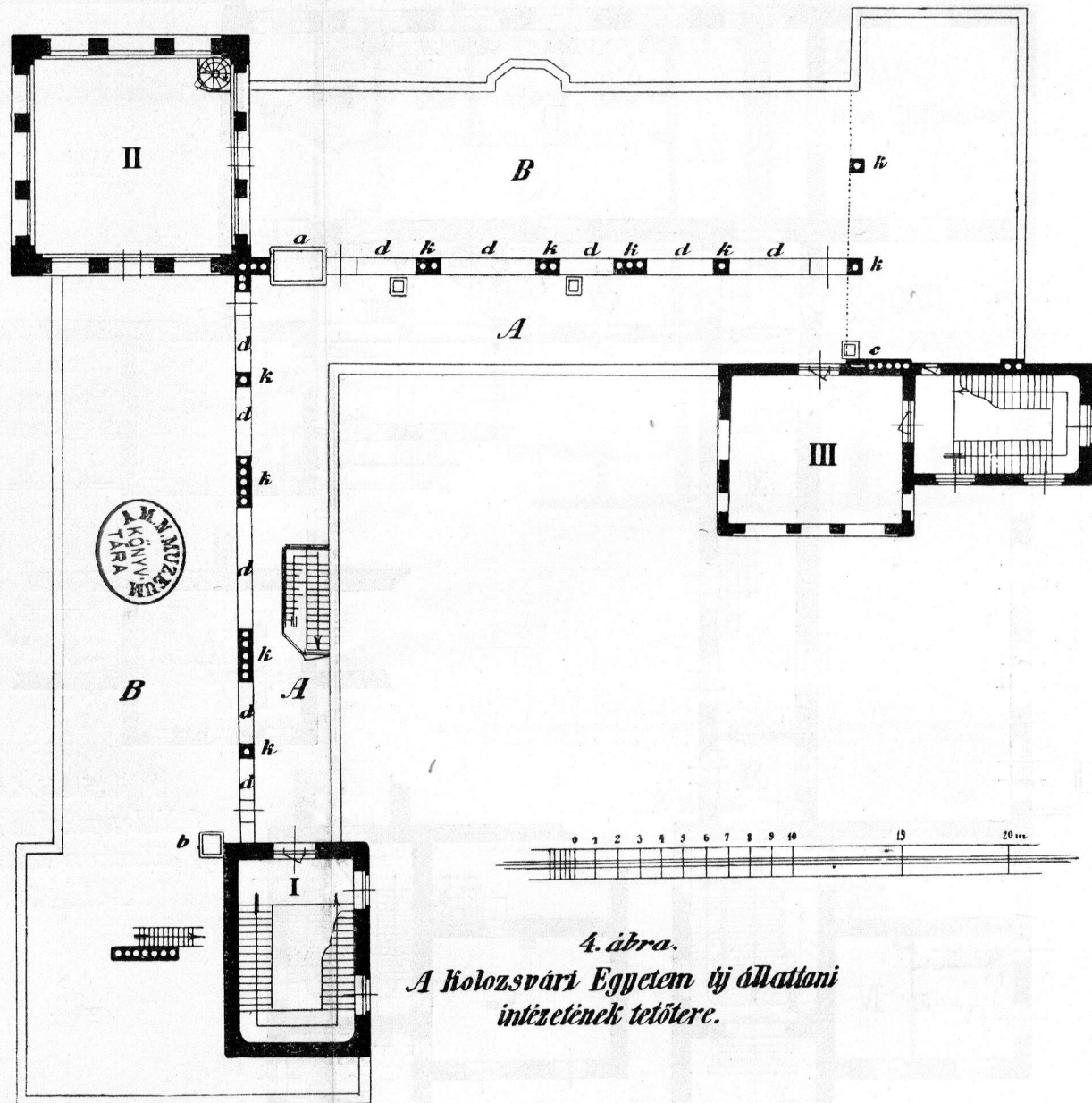

2. ábra.
 A Károlyi Egyetem új állattani
 intézetének alagsora.

5. ábra.
*A Kolozsvári Egyetem
 új állattani intézetének
 földszintje.*

4. ábra.
*A Kolozsvári Egyetem új állattani
 intézetének tetőtere.*